

Utbildning som samhandling

av Bengt-Åke Wennberg

Jag berättade i min förra blogg att jag den 21 april hade förmånen att få vara gästföreläsare på två kurser med blivande sjöingenjörer och sjökaptenen på Chalmers. Aktiviteten var upplagd som ett samtal mellan mig, handledaren och studenterna om en av mina bloggar.

Den blogg som låg till grund för samtalet handlade om monadisk, dyadisk och triadisk kommunikation. Begrepp som jag hade lånat från Margarethe Lunds artikel i boken "Tillitens ansikten" (2003).

Bloggen handlade i grunden inte om kommunikation utan om det begrepps- och benämningssystem som kan göra kommunikation om olika fenomen möjlig. Det vill säga – vilken sorts framställning – som är användbar för att förmedla kunskap om något.

Sociala samspel kräver andra framställningar för att belysas och analyseras än de som är lämpliga för naturvetenskapliga, tekniska och biologiska fenomen. Många av de framställningar av sociala skeenden och

sociala system som används i dag är inte tillräckligt pregnanta, kongruenta och i överensstämmelse med människans natur för att fungera väl.

De benämningar som används skulle behöva få en annan innebörd och logiken i resonemangen skulle behöva förändras för att bli mer rättvisande. I denna blogg skall jag illustrera detta genom referens till det sociala fenomenet utbildning.

Det som händer under ett lektionspass, som det jag deltog i, kan ses som en del av ett större *samhandlande*. I detta fall kan detta större sociala samspel kallas "utbildning". Utbildningens speciella samhandlande följer vissa väl inarbetade former, intentioner, språkbruk och praxis. Detta bygger på omfattande och kumulativa erfarenheter.

Samhandlandet lärs in genom att man som individ deltar i det och "lärs sig" utbildningens karaktäristika genom samtal med andra som också deltar i vad som kallas utbildning. Resonemang om det man deltar i blir ofta så självklara att de nästan är som luften man andas.

När man deltar i en utbildning är man därför – på gott och ont – från början fångad av vissa konventioner som beskriver både aktivitetens form, ändamål och språkbruk. Dessa konventioner avgör vad som kan förväntas av lärare och elever.

Men de bestämmer också vad deltagarna får ut av aktiviteten. Vill man utveckla samhandlandet så att utbytet för alla blir större och mer anpassat till det aktuella kunskapsläget och den sociala situationen så måste man samtala om själva samhandlandet och dess relevans för just de elever och den aktivitet det är fråga om.

Den lektion jag deltog i var en del av Chalmers utbildning. Lektionen organiserades emellertid på ett sätt som skiljde sig från den traditionella formen. Den traditionella formen medger normalt bara en presentation av en föreläsare och frågor och svar till denne.

I den lektion jag medverkade i förväntades deltagarna att mer aktivt medverka i samhandlingen. Upplägget gjorde det angeläget för var och en av oss – elev, handledare och gäst – att ta ställning till *vad vi i själva mötet kunde och ville bidra med*. Varje deltagare förväntades ha erfarenheter och kunskaper som det vore värdefullt för de andra att få del av.

Var och en av oss tvingades därför genom denna lektions annorlunda form att fundera över hur vi genom vårt agerande där och då kunde

medverka till ett konstruktivt lärande, använda tiden väl och undvika att den tid vi spenderade på mötet kändes ointressant, meningslös och värdelös både för en själv, för några av de andra eller i värsta fall för alla.

Jag tänkte mig då att mitt bidrag skulle kunna medföra att studenterna genom att associera till texten i bloggen skulle kunna bryta den vedertagna undervisningslogiken och därmed få ett större inflytande på det *samhandlande* – den undervisning som man var del av.

Jag tänkte att studenterna genom ett sådant lärande därefter skulle kunna omsätta detta i försöken att med sina framtida medarbetare samtala om den samhandling – d.v.s. samhandlingen i den egna verksamheten – som de medverkade i på sin arbetsplats.

Trots friheten för var och en att bidra till samhandlingen under lektionen så uppstod inte, så som jag såg det, ett samtal som medförde just detta lärande. Jag hade helt enkelt överskattat bloggans betydelse. Jag gissar nu att deltagarnas bristande bekantskap med själva *fenomenet samhandling* kan vara ett skäl till detta utfall.

Så här ser jag fenomenet ”samhandling”

Samhandling är en benämning *för ett socialt fenomen* som vi alla kan observera. Det är egentligen fenomenet som är viktigt – inte själva benämningen. Fenomenet existerar genom, och är en konsekvens av, att deltagare väljer att göra som de gör i de situationer de befinner sig i.

Genom individernas olika val så uppstår i varje situation ett unikt samhandlande. Ett sådant samhandlande uppstår i alla möten mellan människor. Skälet till att jag vill ge detta fenomen en egen benämning är att detta fenomen då blir lättare att observera och urskilja, möjligt att analysera och meningsfullt att samtala om för de som deltar. Men fenomenet skulle naturligtvis kunnat kallas något annat.

Gränsen för vilka som bidrar till en samhandling kan i princip sträckas hur långt som helst. I vår globala situation har varje enskild människas agerande betydelse. I en lektion – som den på Chalmers – är det emellertid rimligt att i samtal om samhandlingen avgränsa den till tid och plats för själva lektionen.

Varje lektion är således i sig en unik samhandling. Även om en föreläsare använder hela tiden till att presentera sina tankar så uppstår det en

samhandling. Det som händer blir en följd av de interaktioner som individerna inklusive läraren formar med varandra. Det är exempelvis skillnad mellan en föreläsning som sker "live" där även ickeverbala reaktioner spelar roll och en föreläsning som pågår digitalt.

Även den person som under lektionen väljer att vara passiv och tyst bidrar till att samhandlingen får den form den får. Personen kunde nämligen – om den så velat – agerat på annat sätt. Tysta elever tillåter läraren att förbruka hela tiden för sitt inlägg genom att inte ingripa.

När man deltar i sammankomster uppstår hos den enskilda individen alltid en föreställning om vad det är för samhandling man är del i och hur man skall välja att agera i denna. Detta gäller alla sociala sammanhang, allt från ett enskilt samtal, ett möte, en lektion, en demonstration, kontakter via Facebook eller bara ett slött Tv-tittande.

Om det interaktiva mönster man deltar i upplevs oönskat, eller om det som sker inte leder till så bra effekter som man själv eller andra tror skulle vara möjliga, så uppstår frågan om hur en sådan utveckling skulle kunna påverkas och förändras.

Ofta tillskrivs någon enskild eller någon grupp ansvaret för det som sker. Då det som blir en samhandling är en konsekvens av *interaktiva fenomen* så kan den emellertid inte spåras tillbaka till en specifik enskild individs agerande. Den är en konsekvens av allas agerande. Den samhandling man är med om pågår därför till synes utanför enskilda individers kontroll.

Jag har kommit fram till att den samhandling som uppstår är en direkt konsekvens av karaktären av den kommunikation som pågår. Kommunikationens karaktär är i sin tur en konsekvens av det språk och det språkbruk deltagarna är införstådda med och som de därför är begränsade till att använda.

På samma sätt som ett program styr en dator så kan detta abstrakta informationssystem påverka skeendet så att det till synes får en egen och självständig intention utanför individernas påverkan. Samhandlandet kan då driva utvecklingen i en riktning som är till fördel för någon eller några och i värsta fall driva den i en riktning som ingen av deltagarna i grunden önskar.

Genom att ingen enskild individ eller grupp kan utpekas som ansvarig kan samhandlingen då upplevas ödesbestämd och som något som bara

”drabbar” en. Sakfrågan är emellertid att deltagarna i detta fall inte är *offer* för externa krafter. Samhandlingens ödesbestämda karaktär skulle kunna brytas om ”programmet” – språkbruket – förändras och ges en annan tolkning.

För att en förändring skall kunna ske bör då de interaktiva processerna som beskriver hur samhandlingen *uppstår* lyftas upp, samtalas om och omtolkas. Språkbruket förändras således genom samtal på ”metanivå” om den logik och de antaganden som varje deltagares egna tolkning av samhandlingen återspeglar.

Först om alla är införstådda med varför det blir som det blir när var och en gör vad den gör så blir det möjligt att påverka den samhandling som uppstår. För att en sådan förändring skall kunna ske behöver deltagarna ge orden mer precisa innebörder. De behöver också formulera en ny logik som är kongruent med att samhandlingar skapas av deltagare som *väljer* att göra som de gör eftersom de är inifrån-motiverade, handlande subjekt.

Om deltagare i ett socialt samspel inte uppfattar eller tar ansvar för hur man bidrar till att kommunicera om den samhandling man medverkar i så är man fångad i den logik som det invanda språkbruket bestämmer. Språket är i sig neutralt och opersonligt. Man blir då ett passivt offer för vad som händer. Först om man ser hur det är möjligt att påverka samhandlingen genom en förändrad kommunikation med varandra så kan man ta sig ur ”offerkänslan”.

Detta menar jag blir nödvändigt i vissa undervisningssammanhang där det som deltagarna behöver lära sig kräver tillgång till andra erfarenheter, benämningar, analyser och lösningar än de som tidigare legat till grund för utbildningens samhandlingar.

För att då alla skall kunna bidra till en förändrad kommunikativ praxis, som formar mer adekvata samhandlingar, menar jag att det är viktigt för deltagarna att kunna skilja mellan – och korrekt tillämpa – monadiska, dyadiska och triadiska framställningar. Tillämpningen av dessa olika framställningar skulle kunnat ha belysts och övats i lektionen på Chalmers. Jag återkommer till detta i nästa blogg.

Källor

Benedict R (1970): Patterns of the Good Culture. Psychology Today. June 1970: 63-65 & 74-76.

Bradford L P (1974): National Training Laboratories - Its History 1947 - 1970. Bethel: Library of Congress Catalog Number 74-1989.

Lund M (2003): Tillit och mänsklig utveckling. *Ingår i: Tillitens ansikten / Gunnar Aronsson & Jan Ch. Karlsson (red.). - Lund: Studentlitteratur.*

Shotter J (1993): Conversational Realities. Constructing Life through Language. Londin: Sage Publications Ltd.